

Trangboddhet og barnefamiliers hverdagsliv i koronaens tid

Crowding and the daily lives of families during the covid-19-pandemic

Ingar Brattbakk

Forsker, Arbeidsforskningsinstituttet, Storbyuniversitetet – OsloMet

ingar.brattbakk@oslomet.no

Sammendrag

Boforhold har betydning for barnefamiliers situasjon og er en viktig faktor i barns oppvekstmiljø. Å bo trangt er en faktor som kan påvirke muligheten for ro og hvile, livsutfoldelse og kan gi familiestress. I Norge vet vi relativt mye om hvor mye plass vi disponerer i hjemmene våre, og hvordan romsligheten varierer mellom ulike grupper. Barnefamilier med lavinntekt er ofte mest trangbodde, men vi vet mindre om hvordan trangboddheten oppleves og påvirker hverdagslivet deres. Nedstengningen av Norge knyttet til koronapandemien i deler av mars og april 2020 førte til store endringer i hverdagslivet da de fleste tilbrakte mye mer tid hjemme enn vanlig fordi barnehager, skoler og mange arbeidsplasser enten stengte eller man ble oppfordret til å ha hjemmekontor. Vi ble en nasjon av hjemmesittere. En naturlig følge av dette var at hjemmet og boforholdene ble viktigere. *Hvordan opplevde barnefamilieene denne situasjonen? Hvordan preget restriksjonene hverdagslivet til barna og foreldrene, og hvilken betydning har trangboddhet og andre typer ressurser hatt?* Artikkelen undersøker disse spørsmålene basert på en nettbasert survey (N = 602) til alle familier med barn i barnehager i et forstadsområde med en sosioøkonomisk og etnisk mangfoldig befolkning, og med konsentrasjon av en rekke levekårsutfordringer og utbredt trangboddhet ut fra nasjonale standarder. Ved å benytte koronasitasjonen som en linse for å studere barnefamiliers situasjon gir studien ny innsikt i hverdagsliv og boforhold for et bredt spekter av barnefamilier, med særlig fokus på dem som bor trangt. Funnene viser en tydelig opphopning av levekårsutfordringer hos trangbodde familier og at de skiller seg fra øvrige hushold på en uheldig måte gjennom et begrenset mulighetsrom for digitale møter og nettbruk, aktivisering og livsutfoldelse for barna, mobilitet, isolasjon fra naboer og bekjente og økt familiestress knyttet til trengsel og økonomiske bekymringer. Samtidig har de næreste familie- og vennebåndene blitt aktivert og styrket mer hos de trangbodde familiene enn de øvrige i en situasjon med nedstengning av velferdsstatens tilbud.

Nøkkelord

trangboddhet, lavinntektsfamilier, koronapandemi, familiestress

Abstract

Housing conditions matter for families with children and are an important aspect of childhood environment. Crowding may affect the possibility for rest, private life and family stress. Knowledge about how much space we dispose of in our homes, and how spaciousness varies between different groups, are well established in Norway. Low-income families with children are often the most overcrowded, but we know less about how crowding is experienced and how it affects families' daily lives. The Norwegian COVID-19 lockdown in March and April 2020 led to major changes in daily life as most people spent much more time at home due to the closure of kindergartens and schools and as many workplaces and businesses either closed or introduced working from home for their employees. Consequently, the home and the housing conditions became more important as adults and children spent almost all their time at home. How did families with children experience this situation? How did the COVID-19 restrictions shape the daily

lives of children and parents, and what was the importance of crowding and other resources? The paper explores these questions based on an online survey (N = 602) targeting all families with children attending kindergartens in an ethnically and socio-economically diverse suburban district of Oslo facing challenging living conditions and overcrowding according to national standards. By using the COVID-19 lockdown as a lens to study the situation of families with children, the study offers new insights into the daily lives and housing conditions of a broad spectrum of families, especially focused on the crowded ones. We find a clear concentration of challenging living conditions in crowded families, and they differ significantly from other households by restricted opportunity structures for digital meetings and internet access, children's activation, mobility, isolation from neighbours, and increased family stress due to crowding and worries over economic concerns. At the same time, in a period of withdrawal of welfare state services, the closest family and friend relationships have been activated and strengthened more among crowded families than among others.

Keywords

crowding, low-income families, family stress, COVID-19

Introduksjon

Boligkvaliteter og boligstørrelse har betydning for boligens attraktivitet og flyttestrømmer, og det pågår en kontinuerlig vurdering og tilpassing mellom husholdenes størrelse, sammensetning og behov på den ene siden og boligens størrelse og kvaliteter på den andre siden. Boforhold har betydning for barnefamiliers situasjon og er en viktig faktor i barns oppvekstmiljø. Mange studier viser en sammenheng mellom kvaliteter ved bo- og boligforhold og voksne og barns livskvalitet, helse og levekår (Aarland & Reid, 2018; Grønningsæter & Nielsen, 2011; Shaw, 2004; Næss, Claussen, Thelle & Smith, 2004; Næss & Claussen, 2007). Å bo trangt er en faktor som kan påvirke muligheten for ro og hvile, for livsutfoldelse og kan føre til familiestress (Hyggen, Brattbakk & Borgeraas, 2018). Trangboddhet er regnet som en såpass stor utfordring at det er et av kriteriene som, sammen med lavinntekt og høy gjeldsbelastning, brukes for å operasjonalisere hvem som er vanskeligstilte på boligmarkedet i Norge (Vrålstad, 2014; von Simson & Umbljis, 2019).

Vi vet mye om hvor mye plass vi disponerer i hjemmene våre, og noe om hvordan det oppleves å bo trangt basert på nasjonale registerdata og boforholdsundersøkelser samt enkelte kvalitative studier fra utvalgte bomiljøer. Hvor mye plass vi har å boltre oss på, varierer med husholdstørrelse, inntekt, landbakgrunn, geografi og boligtype. Store barnefamilier, lavinntektsfamilier og familier med utenlandsk bakgrunn er mest trangbodde både ut fra selvrappporterte mål og såkalte objektive nasjonale trangboddhetsnormer, og trangboddheten er størst i byene og på enkelte mindre studiesteder (Rebold, Sandvik & With, 2018). Vi vet imidlertid mindre om hvordan boligsituasjonen påvirker hverdagslivet for trangbodde barnefamilier og for resten av spekteret av ulike barnefamilier. Nedstengningen av Norge knyttet til koronapandemien i deler av mars og april 2020 førte til store endringer i hverdagslivet. Koronarestriksjonene medførte blant annet at de fleste tilbrakte mye mer tid hjemme enn vanlig fordi barnehager, skoler og mange arbeidsplasser enten stengte eller oppfordret til hjemmekontor. Selv om Norge ikke innførte portforbud, ba myndighetene innstendig om at alle som kunne, holdt seg mest mulig hjemme. En naturlig følge av dette var at hjemmet og boforholdene ble viktigere. Store og små tilbrakte nesten all tid hjemme: Vi ble en nasjon av hjemmesittere.

En slik situasjon er en gyllen mulighet til å få bedre innsikt i boforholdenes rolle for hverdagsliv og levekår. Her vil vi særlig legge vekt på forholdet mellom husholds- og boligstørrelse ved å undersøke hvordan det oppleves å ha mye versus lite plass å boltre seg på hjemme. Å være trangbodd i Norge defineres ut fra forholdet mellom antall personer i husholdet og antall rom og/eller kvadratmeter i boligen. Ifølge den offisielle definisjonen av trangboddhet regnes husholdninger som trangbodd dersom: 1) antall rom i boligen er mindre enn

antall personer eller én person bor på ett rom, og 2) antall kvadratmeter (p-areal) er under 25 kvm. per person.¹ Kjøkken, bad, boder, vindfang, gang, hall og lignende regnes ikke med i antall rom. Et rom må dessuten tilfredsstillte bygningslovens krav til beboelsesrom til varig opphold og være 6 kvm. eller større. I tilfeller hvor det mangler opplysninger om antall rom eller p-areal, vil husholdninger regnes som trangbodde dersom en av de to betingelsene er oppfylt. Denne undersøkelsen baserer seg på analyser av antall rom.

Mange studier har ønsket å isolere og identifisere den selvstendige effekten av trangboddhet for barnefamilier, og selv om de fleste studier konkluderer med at dette er svært krevende gitt hvor sammenvevd trangboddhet er med ulike levekårsutfordringer, har flere påvist trangboddhetens selvstendige effekt. I denne studien er vi mindre opptatt av å klart identifisere den relative betydningen av trangboddhet versus andre faktorer, og mer opptatt av å styrke innsikten i hvordan barnefamilier opplever en trangbodd boligsituasjon i kombinasjon med begrenset tilgang til ulike ressurser.

Vi er opptatt av hva koronarestriksjonene og boforholdenes økte betydning har betydd for barnefamilier. Hvordan har foreldrene opplevd at situasjonen preger hverdagslivet til barna og dem selv, og hvilken betydning har boforhold og andre typer ressurser i familien og nærmiljøet hatt? Hvordan framstår den samlede ressurs-situasjonen, og hvordan oppleves hverdagslivet i en slik situasjon? Hvordan henger dette sammen med opplevelsen av *å mestre hverdagen, for sosiale relasjoner og støtte og for barnas muligheter for aktivitet og utfoldelse?* Og finner vi forskjeller i hvordan hverdagslivet erfares ut fra grad av romslighet og ressurs-tilgang hos familiene?

Vi undersøker disse spørsmålene basert på en nettbasert survey som ble gjennomført i nedstengningsperioden og rettet seg mot alle familier med barn i barnehager i Bydel Søndre Nordstrand i Oslo (N = 602). Bydelen har karakter av å være et forstadsområde med svært blandet befolkning, både sosioøkonomisk og etnisk, og med konsentrasjon av en rekke levekårsutfordringer og utbredt trangboddhet (Andersen et al., 2018; Oslo kommune, 2020). Ved å benytte koronasitasjonen som en linse for å studere barnefamiliers situasjon er det studiens mål å bidra til trangboddhetslitteraturen ved å gi ny innsikt i hverdagsliv og boforhold for et bredt spekter av barnefamilier i den hensikt å bedre forståelsen av de mest trangbodde barnefamiliens situasjon. Funnene vil også kunne være nyttige som et kunnskapsgrunnlag for politikkkutforming og råd både for framtidige krisesituasjoner der befolkningen av ulike grunner må holde seg hjemme i lengre perioder, og for trangbodde familiers situasjon i en normalsituasjon.

Flere studier viser at både pandemier og innførte restriksjoner rammer sosialt skjevt (Mamelund, 2006; BMJ, 2020). Noen grupper og geografiske områder rammes hardere enn andre, og mønsteret er ikke tilfeldig. Som regel går det hardest ut over dem som er mest utsatt fra før, og man finner også en sosial gradient: Jo bedre situasjon du er i i utgangspunktet, jo mindre belastning utgjør en slik krisesituasjon. Dette gjelder både mellom ulike grupper i samfunnet, men også mellom geografiske områder i våre segregerte byer. Noen bydeler og nabolag rammes betydelig hardere enn andre, noe som kan knyttes til sosioøkonomiske forhold, boligforhold, arbeidsforhold, informasjonstilgang for gruppene som bor der, men også ulike trekk ved den sosiale og organisatoriske infrastrukturen i nabolagene som institusjonelle forhold ved lokale barnehager, skoler, helsetilbud og organisasjonsliv og sosialt klima blant beboerne. Kort sagt har de såkalte urbane mulighetsstrukturene (Galster & Killen, 1995) betydning for hvordan et lokalsamfunn takler en krise, og hvor robuste de er i møte med uvanlige og krevende situasjoner.

---

1. SSB: <https://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/statistikker/boforhold>

Bakgrunn og tidligere studier: Boforhold for barnefamilier

Retten til en anstendig bolig er forankret i menneskerettighetene som en grunnleggende rettighet knyttet til ly for vær og vind, en trygg base og holdepunkt for familien.² Boligforhold kan ha stor betydning for utfoldelse og livskvalitet, og er en sentral faktor for levekårene våre. Alt fra boligens utforming og standard til eie- og leieforhold spiller inn og bidrar til i hvilken grad boligen er en kilde til tilhørighet, trygghet, avslapning og oppladning og/eller til utrygghet, uro og helseproblemer. Boligens rolle som hjem handler om menneskers søken etter et sted å høre til og opplevelsen av «mitt sted i verden» og har betydning for eksistensiell trygghet og tilhørighet eller mangel på dette. Mange internasjonale studier og litteraturgjennomganger viser, som nevnt innledningsvis, en sammenheng mellom kvaliteter ved bo- og boligforhold og voksne og barns livskvalitet, helse og levekår (Aarland & Reid, 2018; Grønningsæter & Nielsen, 2011; Shaw 2004; Næss et al., 2004; Næss & Claussen, 2007), og trangboddhet kan påvirke muligheten for ro, hvile og livsutfoldelse (Hyggen et al., 2018). Boligstandard omfatter for eksempel dårlig innelima preget av fukt og råte, som forårsaker luftveisskader, og størrelse på boligen, som vi særlig vil vektlegge her, og som påvirker muligheten for å få hvile og privatliv (Revol et al., 2018).

I den internasjonale forskningen innenfor medisin og miljøpsykologi konkluderer en rekke studier med at trangboddhet kan være skadelig både for barn og voksne. Listen over rapporterte problemer for barn er lang og omfatter psykisk uhelse (Evans, Lercher & Kofler, 2002), tilbaketreking som respons på mye påtvungent sosialt samvær, høyt blodtrykk og konflikter i familien som følge av forhøyet familiestress (Evans, Lepore, Shejwal & Palsane, 1998). En rekke studier finner også at en barndom i trangboddhet kan ha negativ innvirkning på sosial mobilitet, og manifestere seg i for eksempel svake skole- og utdanningsresultater (Goux & Maurin, 2005; Evans, 2006; Evans, Gonnella, Marcynyszyn, Gentile & Salpekar, 2005; Solari & Mare, 2012; Blau, Haskell & Haurin, 2015; Bourassa, Haurin & Hoesli, 2016) og lav arbeidsmarkedsdeltakelse i voksen alder (Blau mfl. 2015).

Flere studier har funnet sammenheng mellom trangboddhet og fysiske og, i noe mindre grad, psykiske lidelser. Blant annet er hjernehinnebetennelse blant barn og luftveissykdommer blant både voksne og barn vanligere blant personer som bor trangt (ODPM, 2004), antakelig fordi trangboddhet ofte henger sammen med dårlige boforhold, som fukt og råte, og er mer vanlig blant en del utsatte grupper. En mulig teori er at negative effekter av trangboddhet oppstår fordi de som bor trangt, i større grad har fysisk kontakt med andre (for eksempel fordi flere barn sover i samme seng), sover dårligere, har vanskeligere å opprettholde god hygiene, smitter hverandre lettere med sykdommer og har mindre privatliv (Gray, 2001). For voksne finner flere studier blant annet at søvnproblemer, høyere sykkelighet og dødelighet er blant de fysiske og psykiske helseproblemene som kan ha sammenheng med trangboddhet.

Noen av studiene som hevder å finne statistiske årsakssammenhenger mellom trangboddhet og ulike utfall, er imidlertid omstridte. Kritikerne har for det første påpekt at determinantene for svak helse i realiteten består av andre boligproblemer som fukt og råte (Clapham, 2005, 2010), og at andre sosioøkonomiske faktorer som lav inntekt, arbeidsledighet og mer belastende jobber er hovedårsaken til uhelse (Pepin, Muckle, Moisan, Forget-Dubois & Riva, 2018; Smith, 1990). Mange forskere har påpekt at det har vært vanskelig å statistisk isolere en direkte årsakssammenheng fra trangboddhet til dårlig helse, uten at de dermed avviser at en slik sammenheng finnes. Det er imidlertid statistisk svært krevende å skille effekter fra trangboddhet fra andre trekk ved boligen og ikke minst fra hele livssituasjonen med fattigdom og sosiale utfordringer som mange trangbodde lever under.

2. <https://www.fn.no/om-fn/avtaler/Menneskerettigheter/Konvensjon-om-oekonomiske-sosiale-og-kulturelle-rettigheter>

Litteraturen på feltet er massiv og omfatter mange ulike disipliner og forskningstradisjoner, og til tross for at noen av studiene er omdiskuterte, er det samtidig relativt bred enighet om at boligforhold både samspiller med en rekke andre faktorer og har en selvstendig betydning for befolkningens levekår og helse. I sin litteraturgjennomgang om sammenhengen mellom boligforhold og helse finner Shaw (2004, s. 403) at «housing now affects health in a myriad of relatively minor ways, in total forming one of the key social determinants of health».

Hvilke teorier kan forklare at boligforholdene, og særlig trangboddhet, har betydning for levekårene? I en litteraturgjennomgang av boligens betydning for ulike sider ved levekårene identifiserer Umblijs, von Simson og Mohn (2019) noen mekanismer for hvordan boligkvalitet, herunder trangboddhet, kan påvirke ulike utfall for beboerne. Når det gjelder helse, kan for eksempel trangboddhet føre til økt spredning av sykdommer, og mangel på privatliv kan føre til økt stress og søvnproblemer. For barn og unges senere sosiale mobilitet er det særlig tre mekanismer som trekkes fram for å forklare sammenhengen mellom trangboddhet i oppvekstboligen og utdanningsutfall: For det første kan mangel på privatliv «hindre barns naturlige utvikling, og dette kan igjen påvirke kognitive evner». Derneft kan trangboddhet «påvirke barns skoleresultater ved at barna mangler plass til å konsentrere seg om skolearbeid», og for det tredje kan «det å bo tett på andre personer på liten plass øke stressnivået og spredning av sykdommer, noe som igjen kan føre til fravær fra skolen» (Umblijs et al., 2019, s. 42).

Trangboddhet og lavinntekt for barnefamilier i Norge

En rekke norske studier viser at det er klare sammenhenger mellom lavinntektsfamilier med barn og dårlige boforhold (Aarland & Nordvik, 2008; Nielsen, 2011; Magnusson Turner & Stefansen, 2012; Skog Hansen & Lescher-Nuland, 2011; Brattbakk et al., 2015; Oslo kommune, 2009; Elvegård & Michelsen, 2015; Sørvoll & Aarset, 2015).

Magnusson Turner (2011) finner i sin panelstudie at barnefamilier med lavinntekt ofte er trangbodde, og at noen av de målbare konsekvensene for barna i disse familiene er at de sjelden har eget rom og sjelden tar med seg venner hjem, noe som igjen kan bidra til at de føler seg utenfor det sosiale fellesskapet. Med basis både i egne studier og en gjennomgang av internasjonale funn påpeker Magnusson Turner (2011) og Nielsen (2011) at barn og unge påvirkes av boligforholdene, og at det å bo i en leiebolig i oppveksten kan ha en del negative effekter. Det vises til at dette har lite med disposisjonsformen (hvorvidt man eier eller leier) å gjøre i seg selv, men handler om de negative konsekvensene av ustabilitet, trangboddhet, uheldig bomiljø og lav standard, som preger deler av boligforholdene i utleiesektoren, i tillegg til manglende formuesakkumulering.

Magnusson Turner og Stefansen (2012) konkluderer med at boforhold, lave inntekter og risiko for fattigdom har betydning for barns oppvekstvilkår og senere livssjanser. Flere kvalitative studier fra Oslo viser dessuten at når mange familier i et nabolag samtidig bor trangt og har svak økonomi, vil mange barn og unge ha utfordringer med å gjøre lekser hjemme og ta med seg venner hjem. De tilbringer dermed mer tid utenfor hjemmet samtidig som de bor i områder hvor mange av naboene også har lav sosioøkonomisk status, og hvor nabolaget er preget av særskilte utfordringer (Brattbakk et al., 2015, 2017; Brattbakk & Andersen, 2017; Andersen, Brattbakk & Dalseide, 2017; Andersen et al., 2018; Poopola, 1999).

Av dette følger også at de vil ha større behov for trygge møteplasser utenfor hjemmet (ibid.). Siden økonomien til disse familiene er svak, og mange oppgir å slite med å betale kontingenten for idretts- og fritidstilbud, viser de nevnte kvalitative studiene at færre av disse barna deltar i organiserte fritidstilbud, noe som også er dokumentert i flere andre studier (Hyggen et al., 2018). Det virker åpenbart at dette får konsekvenser for miljøet blant barn og unge (Hagen et al., 2016). Dessuten er uorganisert idrett og lek vel så viktig som

de organiserte aktivitetene. Dette krever tilpassede uteområder som det ofte er mindre av, særlig i utsatte områder i indre by. For Oslo er det vist at minoritetsbefolkningen og lavinntektshushold, som også er de mest trangbodde gruppene, har mindre tilgang til nære rekreasjonsområder (Suárez et al., 2020). Det er også mye som tyder på at man i mange av disse områdene har relativt sett færre positive rollemodeller blant unge og voksne som kan vise vei og gi tro på at for eksempel det å satse på skolen er en farbar vei for å få seg jobb og et godt liv (Brattbakk & Wessel, 2017), og at nabolageffekter slår særlig negativt ut (Brattbakk & Wessel, 2013; Brattbakk, 2014).

Flere kvalitative studier avdekker hvordan det oppleves å bo trangt. I Bratseth (2019) får vi presentert situasjonen til en minoritetsfamilie med to foreldre og fire barn som bor på to rom, og hvor de fire barna i alderen 8 til 17 år deler rom. Den ene jenta på 14 år forteller: «Vi er seks personer, og det er bare to rom. Jeg er 14 år, søsteren min er 17, en lillebror på 11 og en på 8. Vi deler alle rom. Det går ikke bra. Så det er problemet vårt» (Bratseth, 2019, s. 32). Hun sier videre at de ikke har plass til å gjøre lekser hjemme blant annet fordi de ikke har plass til skrivebord. Hun opplever at trangboddheten påvirker skolegangen og nattesøvnen. Dette er i tråd med flere studier som viser at barn som bor trangt, i mindre grad har et sted å gjøre lekser, noe som igjen kan påvirke deres skoleprestasjoner (Barnes, Butt & Tomaszewski, 2010; Brattbakk et al., 2015, 2017). Hun beskriver også høyt familiestress knyttet til boligsituasjonen som gjør at det noen ganger går ut over den psykiske helsen (ibid.). Hun sier at hun og søsknene ikke kan ha med venner hjem fordi leiligheten er for liten, noe som påvirker de sosiale relasjonene deres. En gang læreren spurte klassen til søsteren om elevene hadde eget rom, sa hun at hun hadde det selv om det ikke var sant, fordi hun var så flau over å bo trangt. Skammen over å bo i små leiligheter med dårlig standard og enkel eller mangelfull innredning kommer også fram i andre studier (Brattbakk, Woll, Aunan & Aasen, 2019; Skog Hansen & Lescher-Nuland, 2011; Poopola, 1999), og er en grunn til ikke å ønske å invitere venner hjem.

Politisk respons på trangboddhetens utfordringer

Bolig har, sammen med utdanning, helse og arbeid, blitt betegnet som én av de fire søylene i velferdsstaten (Bengtsson, 2001) og samtidig som en av velferdsstatens viktigste markedsvarer (Bengtsson, 1995). Det omforente og overordnede målet for norsk boligpolitikk er at «alle skal kunne bo trygt og godt», og «boforhold som fremmer velferd og deltakelse», er et mål som understreker betydningen av en trygg og god bolig for at vi skal kunne ta utdanning, danne familie, være i arbeid og ta vare på helsen vår (Kommunal- og regionaldepartementet, 2013).

En politisk respons knyttet til bekymringer for effektene av å bo trangt har vært å utvikle standarder for hvilket minimum av plass et hushold bør ha. En rekke velferdspolitiske begrunnelser ligger bak trangboddhetsnormer og øvrige normer for boligstandard.

Den historiske utviklingen av boligstandard satte normer for boligstørrelser og normer for hvor mange personer som ideelt sett skulle bo i leiligheter av ulike størrelse. En historisk gjennomgang av trangboddhetsnormer og deres velferdspolitiske begrunnelser i Sverige (Ekstam, 2016) finner at befolkningspolitiske utfordringer knyttet til å øke fødselstallet, å bedre situasjonen for barn og å fremme et likestilt samfunn med små sosiale forskjeller har vært velferdspolitiske begrunnelser for de svenske trangboddhetsnormene.

Historisk sett har trangboddhet, sammen med flere andre manglende boligkvaliteter, vært en viktig begrunnelse for kraftige politiske grep som sanering av det som ble vurdert som slum, eller uverdige boliger og bygging av nye romsligere boliger med mer lys og luft og hygieniske forhold (Yates, 2012). Fra moderne tid er eksempelet med de hurtigvoksende industribyene og de uheldige boforholdene der utfyllende beskrevet (Engels, 1887). Inter-

essant i relasjon til koronapandemien er det også at helse, hygiene og smittevern har vært en del av begrunnelsen for økt boligstandard og å bekjempe trangboddhet. I Norge har vi en lang historie med å rive boliger og kvartaler i sentrale bystrøk for å heve standarden. Så sent som på 1990-tallet hadde vi i flere byer en aktiv byfornyelse hvor ett av de sentrale målene var å slå sammen mindre leiligheter i eksisterende bygg (Brattbakk & Dyb, 2001), og Oslo har fortsatt en leilighetsnorm for å supplere boligsammensetningen i sentrale bystrøk med større leiligheter i nybygg (Oslo kommune, 2013).

Om objektiv og opplevd trangboddhet

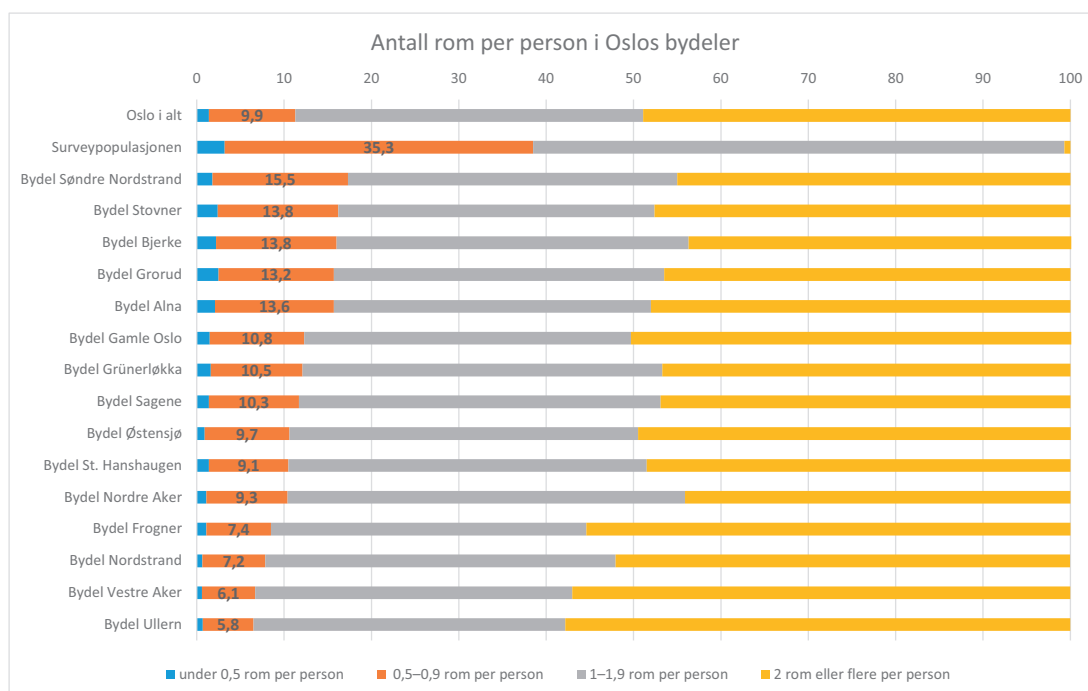
I Norge er, som nevnt, den offisielle definisjonen av trangboddhet enkelt sagt at husholdningen regnes som trangbodd hvis antall rom i boligen er mindre enn antall personer (kjøkken og bad holdt utenfor) og/eller at antall kvadratmeter er under 25 per person. Slike objektive standarder for trangboddhet blir ofte tolket som universelle «behov» uavhengig av beboernes egne ønsker og preferanser. Men de kvalitetene ved boligene som følger av disse standardene, korresponderer ikke alltid med beboernes vurderinger av boligen (Clapham, 2005). Knyttet til det som ofte kan framstå som tilfeldige fortolkninger av objektive behov, har flere forskere argumentert for en ny tilnærming (King, 2009) gjennom å inkludere subjektive faktorer i studier av bokvalitet som også bør inkludere identitet og nabolag (Ekstam, 2015). I Norge har boforholdsundersøkelsene, som er en viktig kilde til kunnskap om boligstandard og trangboddhet, tatt inn et slikt selvrapportert mål basert på i hvilken grad beboerne selv opplever boligen som romslig eller trang, i tillegg til det objektive målet basert på registerbasert informasjon. Et sentralt funn her er at det er flere som opplever seg som trangbodde, enn de som er det ut fra objektive mål basert på den offisielle definisjonen av trangboddhet. Samtidig ser vi at det er variasjon i opplevelsen av trangboddhet blant ulike grupper. Jevnt over opplever personer og familier med innvandrerbakgrunn seg i mindre grad som trangbodde enn majoritetsfamilier med tilsvarende boforhold (Vrålstad, 2017; Aasland & Søholt, 2019). Ekstams (2016) studie fra Sverige finner at trangbodde beboere opplever mindre grad av frihet til å påvirke boligsituasjonen sin, og at de som både er trangbodde målt ut fra den offisielle svenske boligstandard og ut fra det subjektive målet, opplever aller minst grad av frihet knyttet til hvordan de bor.

Opplevelsen av om boligen er romslig eller trang, avhenger av en rekke faktorer. Sammenhengen mellom boligens størrelse og husholdsammensetningen er grunnleggende. Men selv om vi ikke kan gå i dybden på dette her, er det viktig å minne om at romslighet ikke er den eneste faktoren av betydning. Andre *kvaliteter ved boligen* som planløsning, lysforhold, utsikt, støyforhold, takhøyde, ventilasjon/inneklima, balkong/uteplass og tilpasset innredning er av stor betydning. Det samme gjelder *beliggenheten og kvaliteter i nærområdet* som tilgang til parker og gode uteområder, møteplasser og tjenestetilbud, transportmuligheter og kollektivdekning, som har betydning for hvordan boligen brukes og oppleves. Dessuten spiller *beboernes ressurser, preferanser, livsfase og helse*, særlig i relasjon til de øvrige punktene, en viktig rolle. Individuelle sosioøkonomiske og sosiokulturelle trekk har betydning for hvilket mulighetsrom beboerne har når det gjelder reiser og rekreasjon både i og utenfor boligen, mulighet til å benytte seg av tilbud i nærmiljøet og tilgang på fritidsboliger. Et sentralt politisk spørsmål blir dermed hvordan slike bolig- og størrelsesstandarder skal defineres, og hvilke muligheter vi som samfunn har til å hindre at hushold låses fast i bosituasjoner som klart bryter med målet om at «alle skal kunne bo trygt og godt». Som vi returnerer til i konklusjonen, har forståelsen av trangboddhet i økende grad blitt aktualisert og utfordret i takt med økende krav til fortetting og lavere energibruk og klimaavtrykk i boligbyggingen (Schmidt, 2015).

Trangboddhetens geografi i Oslo og på Søndre Nordstrand

I Norge bor én av ti personer og én av tjue husholdninger trangt. Dette er særlig vanlig blant barnefamilier, husholdninger med lav inntekt og innvandrere – og er mest utbredt i storbyene.³ Andelen er aller størst i Oslo, hvor 20 prosent bor i en trangbodd husholdning, mens andelen er på rundt 14 prosent i Bergen og Trondheim. Oslo, og særlig de østlige bydelene inkludert Søndre Nordstrand, har høy andel familier som lever med vedvarende lavinntekt og er trangbodde (Hyggen et al., 2018; Brattbakk et al., 2017; Andersen et al., 2018).

Vi ser av figur 1 at de østlige bydelene i Oslo, både i ytre og indre by, har høyest andel trangbodde personer i 2018, med unntak av Nordstrand bydel. I Bydel Søndre Nordstrand og i de fire Groruddalsbydelene er derimot trangboddheten særlig høy, men vi vil understreke at mangfoldet også er stort i disse bydelene, da nesten halvparten av husholdene også her bor svært romslig. Bydel Søndre Nordstrand har aller høyest andel trangbodde av bydelene i Oslo med 17,3 prosent (15,5 % med 0,5–0,9 rom per person + 1,8 % under 0,5 rom per person). Tilsvarende tall for surveypopulasjonen i vår undersøkelse er 38,5 prosent (som vi får ved å slå sammen 35,3 % med 0,5–0,9 rom per person + 3,2 % under 0,5 rom per person), og som utgjør 232 av de 602 husholdene som deltok. Surveyen har altså i stor grad fanget opp trangbodde barnefamilier på Søndre Nordstrand, og egner seg derfor godt til å undersøke situasjonen for denne gruppen. Vi ser også at andelen som har det svært romslig med to eller flere rom per person, er svært lav blant respondentene.

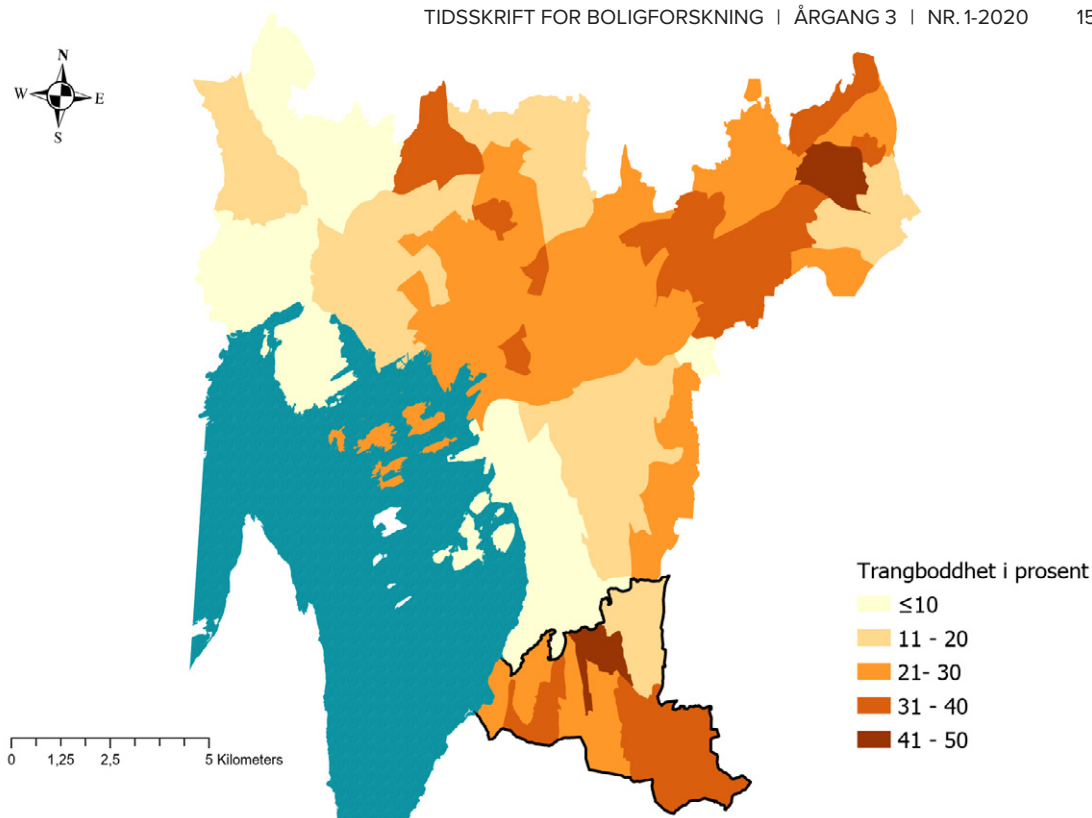

Figur 1. Antall rom per person i Oslos bydeler 2018.⁴ Prosent.

3. <https://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/artikler-og-publikasjoner/en-av-ti-bor-trangt>

4. Kilde: Bydelsfakta, Oslo kommune, med tall fra Statistisk sentralbyrå. Statistikken viser husholdninger i Oslo per 1.1.2018 fordelt på antall rom per person. Studenthusholdninger er utelatt fra statistikken. <https://bydelsfakta.oslo.kommune.no/bydel/sondrenordstrand/rom-per-person>

Figur 2. Andel trangbodde personer for delbydeler i Oslo i 2015.⁵ Bydel Søndre Nordstrand er markert med tykk linje (nederst i figuren). Kilde: Tall fra Oslo kommunes statistikkbank.⁶

Ved å sammenligne bydeler i Oslo ser vi at den interne geografiske variasjonen i trangboddhet er svært stor. Når vi går ett hakk ned i geografisk nivå og sammenligner delbydeler (figur 2), ser vi at variasjonen forsterkes ytterligere, og at også bydelene er segregerte med store interne forskjeller mellom delbydeler. Dette gjelder særlig Groruddalen nordøst i byen og i Bydel Søndre Nordstrand sørøst i byen, hvor andelen trangbodde personer i 2015 lå på 28,7 prosent med en variasjon fra 14,2 til 40,9 prosent mellom delbydelen med lavest og høyest andel. Dette understreker igjen hvor mangfoldig og sammensatt bydelen er.

Søndre Nordstrand er en mangfoldig bydel. Bydelen har en høy andel med innvandrerbakgrunn. Ser vi på befolkningen over 16 år, har 43 prosent innvandret, mens 16 er norskfødte av en eller to innvandrerforeldre. For barn og ungdom under 16 år er tilsvarende andeler henholdsvis 9 prosent og 68 prosent (Andersen et al., 2018). Variasjonen er dessuten betydelig mellom ulike delbydeler og nabolag internt i bydelen. De aller fleste som har innvandret, har lang botid i Norge (mer enn fem år). Det store flertallet av innbyggere med innvandrerbakgrunn har røtter fra Pakistan, men det er også mange fra Polen, Somalia, Irak, Iran, Tyrkia og Marokko samt asiatiske land (Oslo kommune, 2020).

5. Husholdninger regnes som trangbodd dersom: 1. Antall rom i boligen er mindre enn antall personer eller én person bor på ett rom, og 2. Antall kvadratmeter (p-areal) er under 25 kvm per person, eller en av betingelsene er oppfylt.

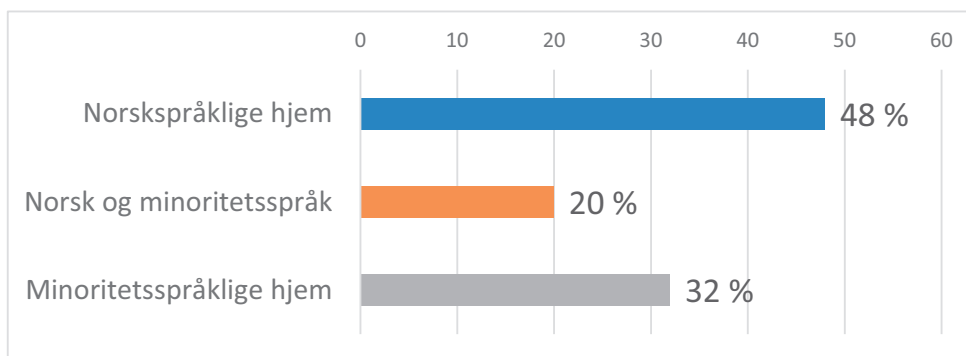
6. Kartet er laget av Lena Magnusson Turner, NOVA, OsloMet.

Undersøkelsen og datamaterialet

Artikkelens empiriske grunnlag er en nettbasert spørreundersøkelse til alle foreldre med barn i kommunale og private barnehager i Bydel Søndre Nordstrand i Oslo i perioden 3. til 16. april 2020, i fjerde og femte uke etter at Norge innførte restriksjoner knyttet til koronapandemien og «stengte ned» i midten av mars 2020. Undersøkelsen ble sendt ut til ca. 1500 barnefamilier med muligheter for å svare på fem språk i tillegg til norsk: engelsk, polsk, somali, arabisk og urdu. Totalt svarte 602 foreldre, noe som gav en svarprosent på 40. Deltakerne var sikret full anonymitet, og det ble sendt ut én påminnelse om deltakelse til hele utvalget.

Undersøkelsen retter seg mot familier med barn i barnehage, og husholdene er derfor naturlig nok større enn i resten av befolkningen. Vi finner ingen aleneboende blant respondentene. Grovt sett består nesten én av tre hushold av tre personer, mens to av tre hushold består av fire eller flere personer. Spørreundersøkelser generelt, og særlig nettbaserte, får gjennomgående flere svar fra personer og familier som tilhører majoritetsbefolkningen, og øker med økende utdanning og inntekt. Dette er også til en viss grad tilfellet i denne undersøkelsen, men samtidig har en betydelig andel med minoritetsbakgrunn og med lav inntekt deltatt.

En av tre respondenter er fra minoritetsspråklige hushold hvor de voksne har andre morsmål enn norsk, mens 20 prosent er hushold hvor det er en miks av norsk og flere morsmål (figur 3). Om lag halvparten av respondentene kommer fra rent norskspråklige hjem. Totalt oppgis 46 ulike morsmål av respondentene, hvor urdu (12 %), arabisk (6 %), engelsk (6 %), polsk (4 %), svensk (3 %), spansk (2 %), somali (2 %) og russisk (1,3 %) er de hyppigst nevnte.

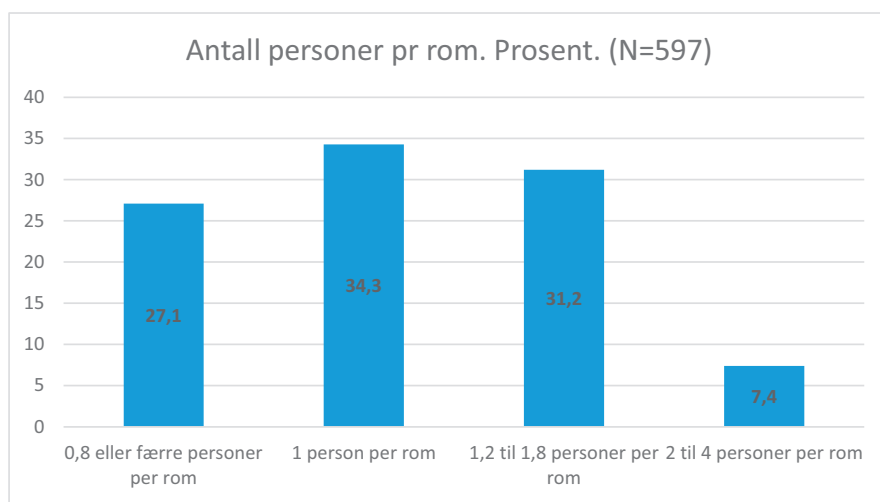
Figur 3. Morsmål hos de voksne i hjemmene. Prosent. (N=602)

Om lag halvparten av respondentene i undersøkelsen oppgir at den årlige husholdinntekten er kr 900 000 eller mer, mens 18 prosent har en årsinntekt under 500 000. Mange av husholdene med middels og lav inntekt som deltok i undersøkelsen, er imidlertid store barnefamilier, som dermed defineres som lavinntektsfamilier. Nesten 60 prosent av husholdene med en årlig husholdinntekt under kr 500 000 i undersøkelsen består av fire eller flere personer. Ut fra opplysningene som respondentene selv har gitt, er 22 prosent av barnefamiliene som deltok, definert som lavinntektsfamilier (EU60)⁷ ut fra sin samlede husholdinntekt og -sam-

7. Lavinntektsmålet EU60 er definert som husholdningsinntekt lavere enn 60 prosent av medianinntekten og som tar hensyn til ulik sammensetning av husholdningene ved hjelp av såkalte forbruksenheter som tillegges ulik forbruksvekt. EUs skala for forbruksvekter innebærer at første voksne får vekten 1, andre voksne får vekten 0,5 og

menetning. Til tross for en relativt høy andel deltakere med høy årlig husholdinntekt har undersøkelsen altså fanget opp en høy andel familier med lav husholdøkonomi som muliggjør robuste analyser av bydelens sammensatte befolkning.

Ut fra den offisielle definisjonen av trangboddhet som er presentert tidligere, er 39 prosent av familiene i undersøkelsen trangbodde – altså er det flere enn én person per rom (utenom kjøkken og bad) (figur 4). I 31,2 prosent av husholdene bor det mellom 1,2 og 1,8 personer per rom, mens 7,4 prosent av familiene bor ekstra trangt med mellom 2 og 4 personer per rom. Videre har 27,1 prosent av husholdene en romslig bosituasjon med 0,8 personer eller færre per rom, mens 34,3 prosent har én person per rom.

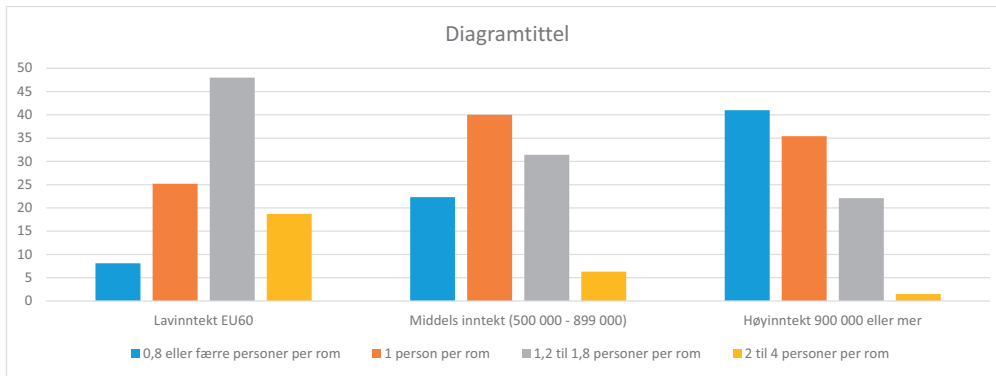

Figur 4. Antall personer per rom. Prosent. (N=597)

De trangbodde familiene bor først og fremst i 1-, 2- og 3-roms leiligheter, men en del store barnefamilier i 4-roms leiligheter er også trangbodde. De mest trangbodde familiene (2–4 personer per rom) bor i 1- og 2-roms leiligheter, og de største familiene er jevnt over også mer trangbodde. De mest trangbodde har også lavest husholdinntekt når vi tar hensyn til husholdstørrelse. Vi ser en klar sammenheng mellom familienes husholdinntekt og trangboddhet; lavinntekts-hushold er betydelig mer trangbodde enn høyinntekts-hushold (figur 5).

---

barn får vekt 0,3. I praksis betyr det at en barnefamilie med to voksne og to barn må ha en inntekt som er 2,1 ganger så høy som en enslig for å ha samme økonomiske velferdsnivå. <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/flere-barn-med-vedvarende-lave-husholdningsinntekter>

Figur 5. Barnefamiliers husholdinntekt fordelt etter antall personer per rom. Prosent. (N=569)

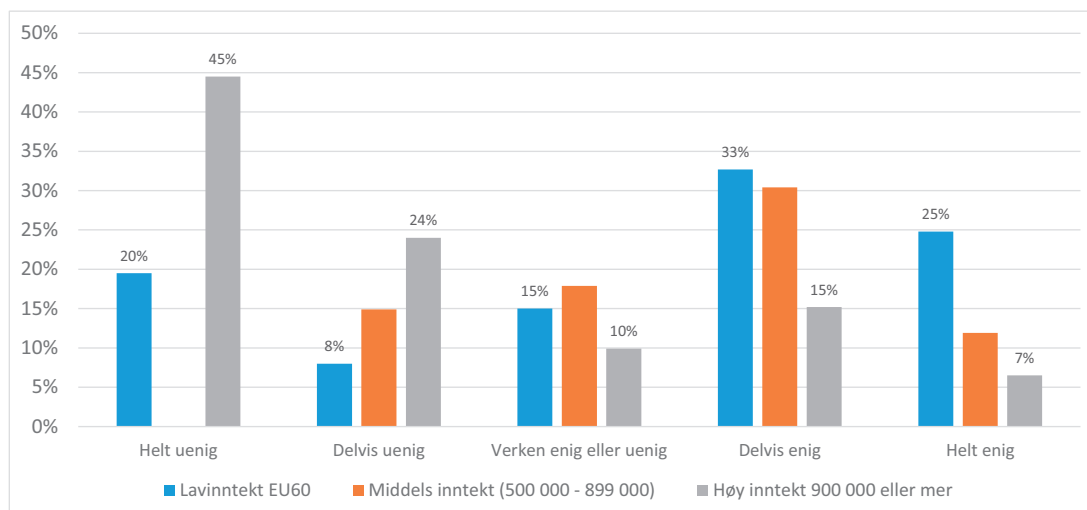
De minoritetsspråklige familiene som deltok i undersøkelsen, består jevnt over av flere personer enn de majoritetsspråklige og er betydelig mer trangbodde enn majoritetsspråklige familier. 60 prosent av de minoritetsspråklige familiene som deltok, bodde trangt, versus 25 prosent av de majoritetsspråklige familiene.

Analyse og funn: trangboddhet og hverdagsliv

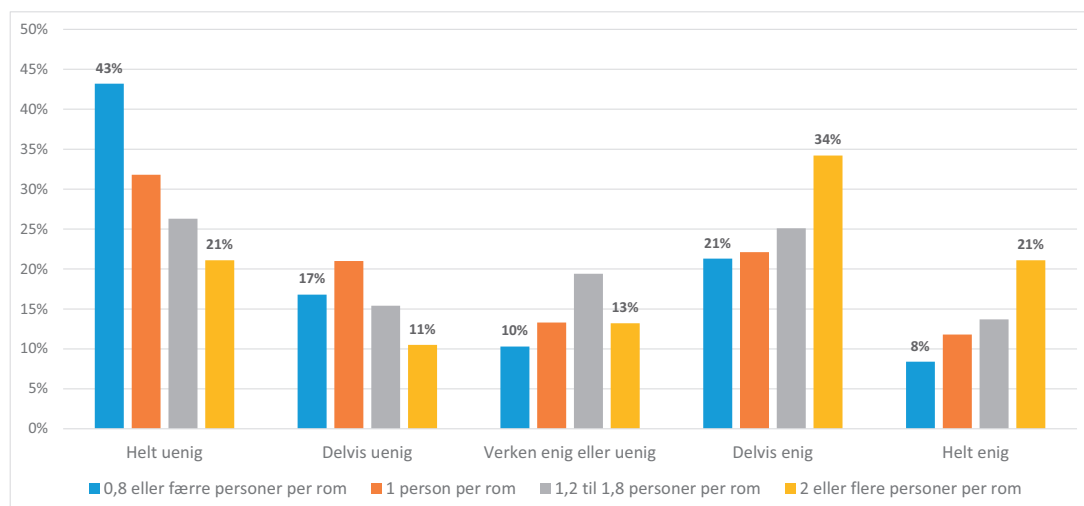
Vi vil nå gå gjennom de viktigste empiriske analysene og funnene knyttet til barnefamilienes situasjon mens barnehager og skoler var stengt og øvrige restriksjoner knyttet til koronaepidemien var på sitt mest omfattende. Vi legger særlig vekt på sammenhengen mellom ulike aspekter ved hverdagslivet deres på den ene siden og trangboddhet og tilgang på ressurser på den andre siden. Hverdagslivets aspekter omfatter *hvordan familiene klarer seg i hverdagen, deres sosiale relasjoner, støtte og kontakt og barnas aktivitetsmuligheter* gjennom digitale plattformer, leker og turer og plikter og oppgaver. For å belyse tilgangen på ressurser og mulig familiestress starter vi med en gjennomgang av familiens sosioøkonomiske og materielle ressurser før koronakrisen og hvordan den ble påvirket av nedstengningen.

Familiens sosioøkonomiske ressurser: Sysselsetting og økonomi

Økonomi, sysselsetting og tilgang på ressurser har stor betydning for stabiliteten i en familie, og er derfor en potensiell kilde til bekymringer og økt familiestress (Hyggen et al., 2018). Uro knytta til framtidig inntekt kan gi bekymringer for evnen til å betale faste utgifter som husleie og uforutsette regninger. Foreldre i lavinntektsfamilier er betydelig mer engstelige for familiens økonomiske situasjon framover i lys av koronasituasjonen enn familier med middels inntekt og (i særlig grad) med høy inntekt (figur 6). Om lag to av tre av lavinntektsfamiliene gir uttrykk for at de er helt eller delvis enige i at de bekymrer seg for dette, mot om lag én av fem blant høyinntektsfamiliene. Ikke uventet er det også tydelige forskjeller i økonomiske bekymringer for framtiden mellom familier hvor én eller flere er blitt permittert fra jobben, og hvor familien for tiden har fått lavere inntekt. To av tre familier (65 %) hvor noen har blitt permitterte, har økonomiske bekymringer, mens dette gjelder for én av fire familier (25 %) uten permitterte. Tilsvarende tall for økonomiske bekymringer hos familier hvor koronasituasjonen hadde ført til redusert inntekt og ikke, var henholdsvis 60 prosent og 20 prosent. Også mellom de majoritets- og minoritetsspråklige familiene finner vi signifikante forskjeller. Her er tilsvarende tall for de norskspråklige familiene 30 prosent mot 45 prosent for de minoritetsspråklige, mens familiene med både norsk og minoritetsspråk som morsmål ligger midt imellom på 36 prosent.

Figur 6. «Jeg er engstelig for familiens økonomiske situasjon framover» etter inntekt. Andel. (N=544).

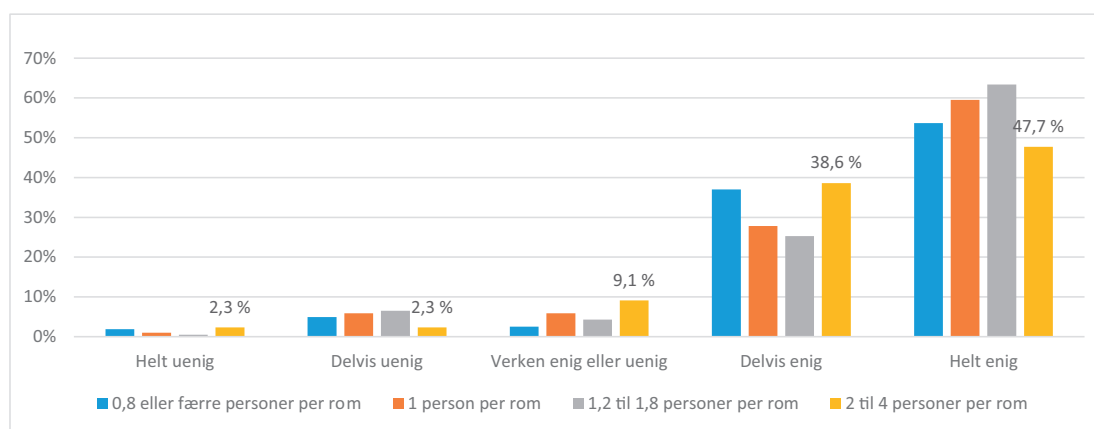

Figur 7. «Jeg er engstelig for familiens økonomiske situasjon framover» etter trangboddhet. (N=563).

Sammenlignet med dem som bor mer romslig, oppgir de trangbodde familiene å ha fått lavere inntekt og flere permitteringer, og flere er bekymret for den økonomiske situasjonen (figur 7). Mens 38 prosent av alle respondenter oppgir at husholdet har fått lavere inntekt knyttet til koronasituasjonen og 25 prosent oppgir at én eller flere i husholdet er permittert på grunn av koronasituasjonen, oppgir 48 prosent av de mest trangbodde familiene at de har fått lavere inntekt, og 28 prosent oppgir at én eller flere i husholdet er permittert. Dermed er det heller ikke overraskende at dobbelt så mange av de trangbodde (56 %) enn av dem som har det romsligere (28 %) er bekymret (helt eller delvis) for familiens økonomiske situasjon framover. Økt familiestress er som nevnt avdekket i en rekke studier som følge av en presset og usikker økonomisk situasjon (Hyggen et al., 2018), noe som her bekreftes for barnefamilieene som er trangbodde og har lav inntekt i vår studie.

Barnefamilienes hverdagsliv under koronarestriksjonene

De aller fleste oppgir at de klarer seg bra i hverdagen – også de som bor trangt. Ni av ti foreldre sier seg helt eller delvis enige i at de klarer seg bra i hverdagen. Variasjonen etter trangboddhet (figur 8) og inntekt er lav. Vi ser en svak tendens til at de mest trangbodde (ikke signifikant) og de med svakest økonomi (signifikant) i noe mindre grad opplever at det går bra. Resultatet er positivt i den forstand at alle grupper ser ut til å mestre hverdagen relativt bra, men samtidig noe overraskende. En mulig delforklaring kan være at familiene som har trangest materielle kår, er mer vant til å bli utsatt for kriser og motgang og dermed takler det bedre. En annen forklaring kan være at gitt undersøkelsens hensikt er dette spørsmålet blitt besvart mest ut fra en mer isolert vurdering av hva det har betydd at barnehagene stengte, og at den mye omtalte «dugnadsånden» under koronarestriksjonene har slått inn i svarene her. Dessuten kan det tenkes at rapporter fra andre land og regioner som var betydelig hardere rammet av covid-19 enn Norge og Oslo, har gjort at det store

Figur 8. «Vi klarer oss bra i hverdagen» etter antall personer per rom. Prosent. (N = 597)

flertallet tross alt opplevde at de klarte seg bra relativt sett. Dette kan gi seg utslag i at man tross alt vurderer sin totale situasjon som god, mens det som ikke har fungert så bra, kommer til uttrykk i de mer konkrete spørsmålene og aspektene ved hverdagslivet. Disse tolkningene støttes også av at vi heller ikke finner vesentlige forskjeller i hvordan familiene oppgir å klare seg i hverdagen mellom dem som har én eller flere permitterte, har fått redusert inntekt, har mange barn eller bruker minoritets- eller majoritetsspråk i hjemmet.

De som bekymrer seg mest for familiens økonomiske situasjon framover, oppgir imidlertid i mindre grad å klare seg bra i hverdagen (72 %) enn de som bekymrer seg minst (94 %), og her er forskjellene signifikante. Ut fra våre data kan vi ikke gi noe fullgodt svar på hva dette skyldes, utover å spekulere i om det handler om vurderinger av å ha usikre jobber i usikre bransjer, være ansatt i privat eller offentlig virksomhet eller om andre faktorer er avgjørende. Her synes det igjen som om vi er på sporet av økt familiestress knyttet til trangboddhet og den økonomiske situasjonen (Hyggen et al., 2018).

Ytterligere analyser viser at forskjellene i om man opplever «å klare seg godt i hverdagen», handler mer om sosiale nettverk, gode relasjoner og om barna klarer å aktivisere seg selv, eller at de voksne opplever at de klarer å aktivisere dem på en god måte. Dette er begrunnet i at vi finner til dels store og signifikante forskjeller i foreldrenes vurderinger av hvordan de klarer seg i hverdagen ut fra følgende spørsmål: «familien kjenner seg isolert og alene», «føler at familien har kommet nærmere hverandre i denne tiden», «har mange vi kan snakke

med og få støtte fra», «opplever det som vanskelig å aktivisere barna på en positiv måte» og «synes at barna aktiviserer seg selv uten at voksne er til stede». Svarene på påstanden om at «vi klarer oss bra i hverdagen», ser altså ut til å ha nær sammenheng med sosiale relasjoner og det som var undersøkelsens hovedfokus: hverdagslivet hjemme med barn mens barnehagene var stengt. Vurderingene av den materielle og økonomiske situasjonen kan dermed ha kommet i bakgrunnen når foreldrene besvarte dette spørsmålet. Samtidig vil vi understreke at vi finner signifikante forskjeller i svarene på det samme spørsmålet etter graden av trangboddhet og bekymring for families økonomiske situasjon framover.

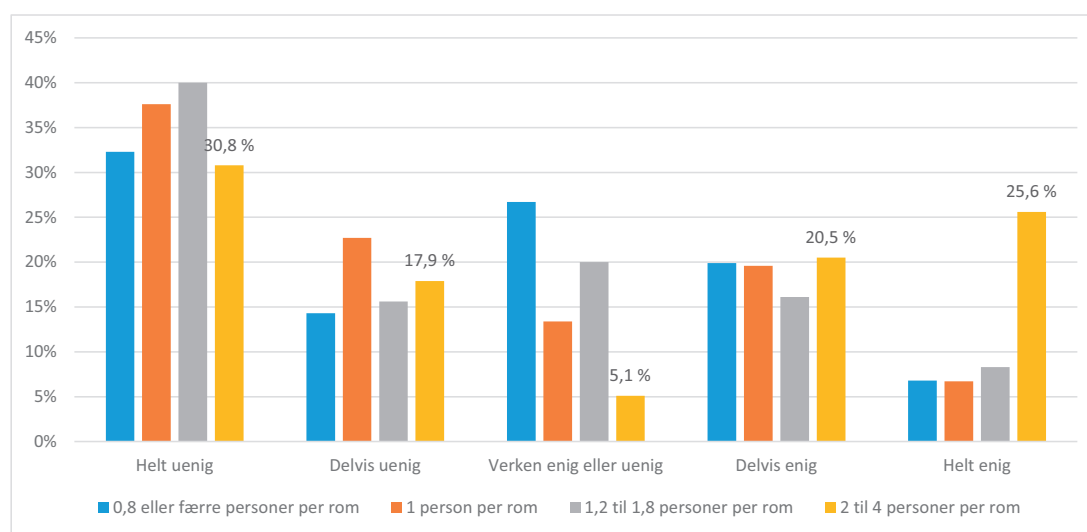
Sosiale relasjoner, sosial støtte og kontakt

Åtte av ti familier sier seg helt eller delvis enige i at «de har mange å snakke med og få støtte fra», og at «familien har kommet nærmere hverandre i denne tiden». Her ser det altså ut til at familie- og vennenettverk trer støttende inn og styrker sin betydning i en periode hvor velferdsstatens institusjoner som barnehager og skoler trekker seg tilbake. De trangbodde familiene opplever i sterkere grad enn andre at familien kommer nærmere hverandre, mens det er små forskjeller etter boligens romslighet når det gjelder å ha noen å snakke med og få støtte fra. Seks av ti sier seg helt eller delvis enige i at de snakker mer med familie og venner i og utenfor Norge enn vanlig, en tendens som er litt sterkere for de mest trangbodde.

På noen felt kommer de trangbodde familiene altså best ut. Flere nevner kontakten med og støtten fra familie, både nær og fjern, som viktig. En mor i en trangbodd familie med tre barn gir uttrykk for en ambivalens som går igjen hos flere:

Det er liten mulighet for alenetid innenfor veggene i vårt hus. Det er en utfordring. Hvis man skal ha kontroll på unger og avstand til andre må man omtrent fotfølge dem 24-7. Det er utfordrende. Vi får mye tid sammen. Det gir gode stunder, og så er vi mye mer sammen enn vi normalt er – og da blir det også slitasje. Unger som pirker på hverandre og knuffer mye, da blir grensene for hva man tåler, knappere. Det er en utfordring. Samtidig er de heldige som er tre unger som tidvis leker godt sammen.

Selv om trangboddhet fører til trengsel som kan gi økt familiestress, kan det i krisetider også føre til sterkere samhold internt i familien, og det å være flere sammen, versus å være alene, kan også være en styrke.

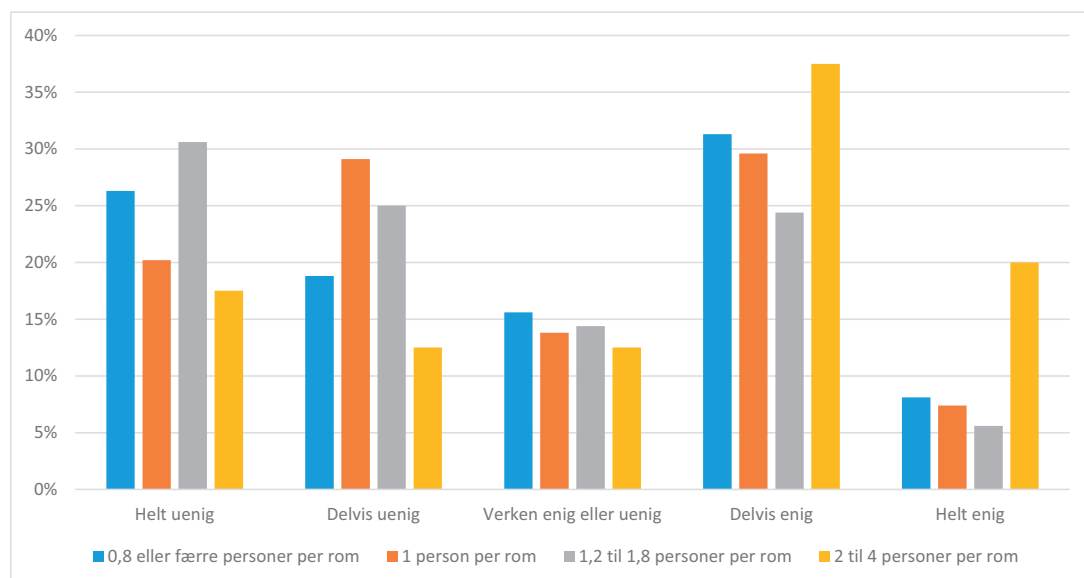
Figur 9. «Familien føler seg mer isolert og alene» etter grad av trangboddhet. Prosent. (N = 574).

Samtidig sier nesten halvparten at dem som er mest trangbodde, seg helt eller delvis enige i at familien føler seg mer isolert og alene, mot én av fire blant alle respondentene (figur 9). Det er også en overvekt av de mest trangbodde familiene som opplever at de har lite kontakt med naboer. Nesten halvparten av alle respondentene er helt eller delvis enige i at de har lite kontakt med naboer i denne situasjonen, mens om lag 40 prosent sier seg helt eller delvis uenige i en slik påstand. At kontakten styrkes internt samtidig som kontakten mot omverdenen svekkes, er også i tråd med smittevernåkene om sosial distansering og å holde seg til sine nærmeste. Å invitere slekt og venner hjem ble frarådet. Blant de mest trangbodde oppgir imidlertid hele 70 prosent at de har lite kontakt med naboer. Det er sterk korrelasjon mellom antall personer per rom og i hvilken grad familien føler seg isolert og alene i koronasituasjonen (korrelasjonskoeffisient Pearsons $r = 0,63$). Jo mer trangbodd familien er, jo sterkere er følelsen av isolasjon.

Det kan dermed se ut til at de trangbodde familiene i enda større grad enn de som bor mer romslig, styrker båndene internt i familien, samtidig som de føler seg mer isolerte og har mindre kontakt med naboer og bekjente i nedstengningsperioden. Dette er i tråd med tidligere forskning, som finner at trangboddhet kan gå ut over sosial kontakt, vennerelasjoner og muligheten eller ønsket om å ta imot besøk hjemme (Magnusson Turner & Stefansen, 2012; Skog Hansen & Lescher-Nuland, 2011).

Aktivitetsmuligheter og digitale skiller for barn

36 prosent av respondentene sier seg helt eller delvis enige i at de opplever det som vanskelig å aktivisere barna på en positiv måte, mens halvparten er helt eller delvis uenige i dette (figur 10). Blant dem som bor mest romslig, oppgir 40 prosent at de er helt eller delvis enige i at de opplever det som vanskelig å aktivisere barna på en positiv måte, mot 58 prosent blant de mest trangbodde (signifikant). Forskjellene mellom om man opplever det som vanskelig å aktivisere barna, og henholdsvis inntekt og innvandrerbakgrunn er imidlertid svært små og ikke signifikante. I trangboddhetslitteraturen finner vi studier som viser at trangboddhet kan gi økt familiestress og problemer med ro og konsentrasjon til å gjøre skolearbeid (Umblis et al., 2019) og uro og dårlig søvn hos barn (Gray, 2001). Alt dette er faktorer som kan spille inn på barns muligheter til positiv aktivisering og utfoldelse, i tillegg til at plassmangel i seg selv kan begrense utfoldelsen innenfor hjemmets fire vegger.

Figur 10. «Jeg opplever det som vanskelig å aktivisere barna på en positiv måte». Andel. (N=583).

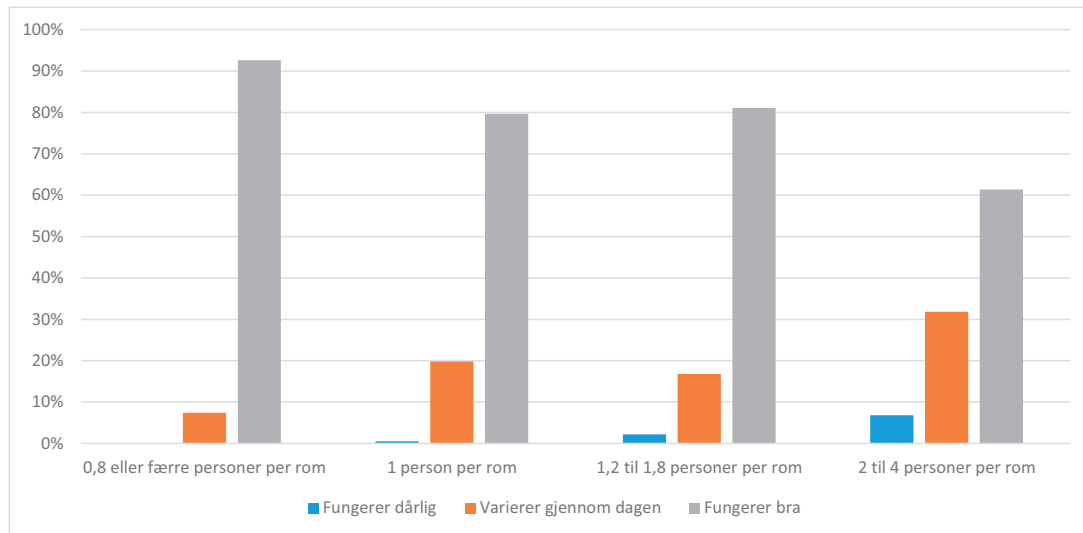
Et interessant funn koblet til aktivisering av barn er at relativt mange av familiene oppgir at barna har fått nye leker i denne perioden. 67 prosent av alle barnefamiliene sier seg helt eller delvis enige, men dette gjelder i enda sterkere grad for de mest trangbodde, hvor 78 prosent oppgir dette. På tross av en vanskeligere økonomisk situasjon har altså de trangbodde familiene i noe større grad prioritert leker til barna i denne situasjonen, og kanskje kompensert for trangboddhet og en situasjon der de i utgangspunktet hadde færre leker enn familier med bedre økonomi.

Et annet interessant funn, som også kan knyttes til hvordan foreldre kan aktivisere barna, er at en relativt stor andel av familiene oppgir at barna har fått flere oppgaver og plikter hjemme. Også her er det til dels store og signifikante forskjeller etter romsligheten hjemme. 35 prosent av dem som bor mest romslig, oppgir at barna har fått flere oppgaver og plikter hjemme i denne situasjonen, mens tilsvarende tall for de trangbodde er 52 prosent.

I det videre skal vi se nærmere på flere forhold som kan ha betydning for aktivisering av barna, som nettdekning og antall PC-er og nettbrett hjemme og tilgang til og bruk av hager og uteområder.

Totalt sier 75 prosent seg helt eller delvis enig i at barna bruker digitale plattformer mer enn ellers, mens dette gjelder for 91 prosent av de mest trangbodde. Samtidig oppgir de mest trangbodde å ha færre PC-er og nettbrett og betydelig dårlige kvalitet på internettet hjemme. 39 prosent av de mest trangbodde oppgir at nettet hjemme fungerer dårlig eller varierer gjennom dagen, mens tilsvarende tall for samtlige familier er 18 prosent (figur 11).

De trangbodde har altså dårligere kvalitet på nettdekningen i hjemmet. Blant de mest trangbodde er det 32 prosent som oppgir at det varierer gjennom dagen, og 7 prosent som oppgir at det fungerer dårlig. Dermed har om lag 4 av 10 en ikke tilfredsstillende nettdekning hjemme, mot 7 prosent av dem med de romsligste boligene. Dette kan skyldes et bredbåndsabonnement med lav kraft, men også at de mest trangbodde er store hushold og dermed er mange personer på nett samtidig. Antallet mobiltelefoner, nettbrett og PC-er har også betydning for dette. Her er det en klar sammenheng mellom inntekt og antall nettbrett og PC-er. Jo høyere inntekt, jo flere elektroniske dupper. Det er naturlig å tenke seg at antallet personer i husholdet også kunne tenkes å ha en viss betydning, og tendensen er der opp til en viss grense. Når husholdene når en viss størrelse, slår det antakelig inn at disse i større grad er lavinntektshushold som i liten grad har økonomi til at alle i husholdet som er gamle nok, har sitt eget nettbrett eller PC. For mobiltelefoner er det imidlertid motsatt; her har store familier og lavinntektsfamilier høyere forekomst. Minoritetspråklige familier har litt færre PC-er og nettbrett enn majoritetspråklige hjem, men det er ingen forskjell i antall mobiltelefoner.

Figur 11. «Hvordan fungerer internettet hjemme?» Andel. (N=593)

Hele 11 prosent av lavinntektsfamilier (EU60) oppgir å ikke ha PC hjemme, mot 1 prosent av høyinntektsfamiliene. Tilsvarende tall for å ikke ha nettbrett hjemme er henholdsvis 22 og 9 prosent. Flere lavinntektsfamilier nevner også (i åpent svarfelt) at de har fått låne nettbrett og PC fra skolen.

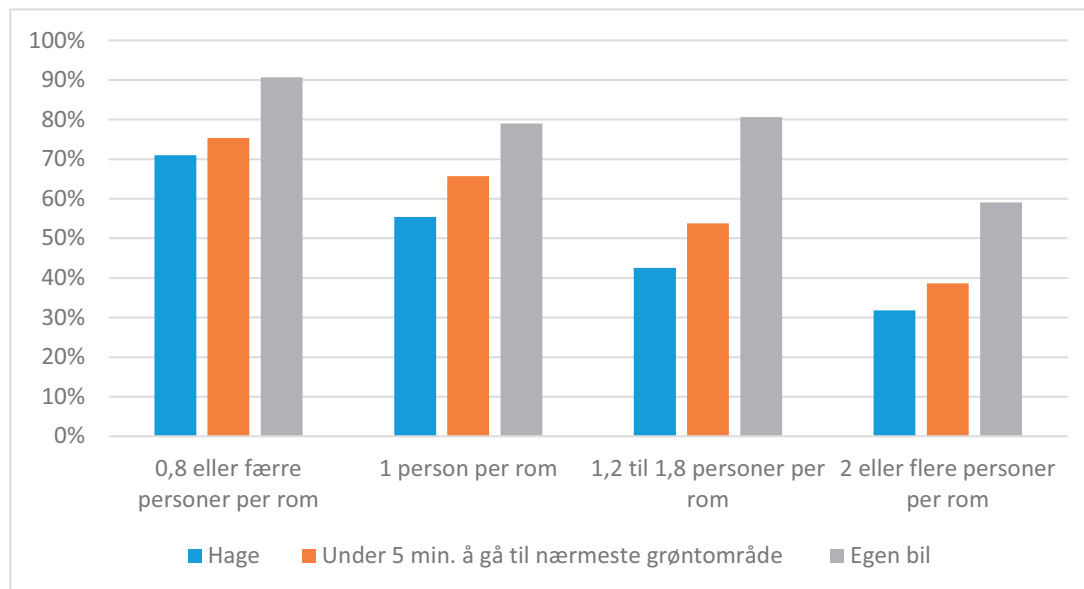
Vi ser her tendenser til det såkalte «digitale skillet», der noen grupper har mer begrenset tilgang til digitalt utstyr og nett (Brandtzæg, Heim & Karahasanović, 2011; Livingstone & Helsper, 2007), noe som igjen kan gi svakere digitale ferdigheter, økt terskel for å følge og nyttiggjøre seg av digital undervisning hjemmefra og utfordringer med å «henge med» og holde kontakt med venner via sosiale medier. Dessuten kan manglende utstyr og nettilgang også bidra til å forklare at foreldre som er trangbodde og har svak økonomi, opplever det som mer krevende å aktivisere barna.

Tilgang til og bruk av hager og uteområder

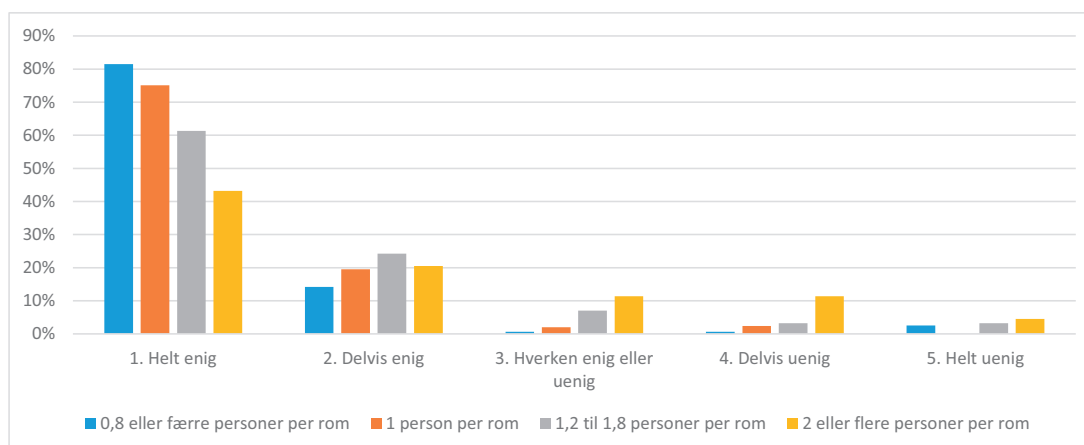
9 av 10 respondenter oppgir at de daglig tar barna ut av huset for å leke eller gå tur. Andelen er høy også blant de mest trangbodde (70 %), men likevel betydelig lavere enn for gjennomsnittshusholdet og for dem som bor mer romslig, som også oppgir å ha best tilgang til hage og uteområder. De trangbodde har signifikant lavere tilgang til egen hage og grøntområder, både de nære (mindre enn fem minutter å gå) og dem som ligger litt lenger unna (mer enn fem minutter å gå). Dette kan ha sammenheng med lokaliseringen av små leiligheter og med at de mest trangbodde i større grad bor i blokker. Resultatet kan virke noe overraskende gitt at Bydel Søndre Nordstrand er en bydel med svært mye grøntområder og relativt lav utbyggingstetthet. Likevel har flere studier bekreftet en slik sammenheng: Områder for daglig rekreasjon er tilgjengelige for hele befolkningen i Oslo, men de viser en svært ujevn romlig fordeling. Minoritetsbefolkningen og lavinntektshushold, som også er de mest trangbodde gruppene, har mindre tilgang til slike nære rekreasjonsområder (Suárez et al., 2020). Det forhindrer ikke at slik tilgang er enda mer begrenset i byens mest tettbygde områder, som for eksempel i indre by.

I tillegg til at trangbodde familier har knapt med plass i hjemmet, har de også i mindre grad tilgang til ressurser som kan gi dem et pusterom fra trengselen i form av egen hage, nære uteområder og egen bil (figur 12). Tilgangen til disse ressursene følger en tydelig sosial gradient

der de som har mest plass å boltre seg på hjemme, har bedre tilgang enn de som har litt mindre plass, som igjen har litt bedre tilgang enn de som er trangbodde, som igjen har litt bedre tilgang enn de mest trangbodde. Disse sammenhengene synes å forsterke de uheldige sidene som trekkes fram i litteraturen knyttet til trangboddhet: mangel på privatliv, påtvungent sosialt samvær, psykisk uhelse, uro og færre muligheter til å utfolde seg (Umblis et al., 2019).

Figur 12. Tilgang til hage, nære uteområder og bil etter hvor romslig boligen er. Andel. (N=596)

Figur 13. «Jeg tar daglig barna med ut av huset for å leke eller gå tur». Andel (N=596)

Mangelen på tilgang til uteområder kan også være noe av forklaringen på at de mest trangbodde også er den gruppen som i minst grad oppgir at de daglig tar med barna ut for å leke eller gå tur (figur 13). Også her ser vi den klare sosiale gradienten i svarene. Hyppigheten av å gå ut for å leke eller gå tur følger det samme mønsteret etter de tre inntektsgruppene, hvorav høyinntektsgruppene gjør dette oftest. Vi finner også forskjeller mellom norsk- og minoritetsspråklige hjem, hvor foreldre med norsk som morsmål i større grad oppgir at de daglig tar med barna ut for lek og turer. Det siste indikerer antakelig også en viss kulturforskjell både i barneoppdragelsen og i turtradisjoner. Å leke med barna er et ideal i moderne norsk barneoppdragelse, og å ta dem med ut på tur er utbredt i norsk tradisjon (Odden, 2008).

Oppsummering og konklusjon

Trangboddhetens geografi viser et klart mønster: I områder med mange barnefamilier med lav inntekt og ofte med minoritetsbakgrunn i kombinasjon med små og middels store leiligheter med høyt prisnivå i storbyene bor mange ufrivillig trangt. Denne artikkelen har gjort et dypdykk inn i et slikt byområde i hovedstaden med stort kulturelt og sosioøkonomisk mangfold, og undersøkt hvilke trekk som preger hele spekteret av romslighet i bosituasjonen. Fokuset har vært rettet mot de trangbodde barnefamiliene og hvordan hverdagslivet deres har artet seg i en kriseperiode knyttet til koronapandemien våren 2020 med nedstengning av mange av velferdsstatens viktige institusjoner, permitteringer, hjemmekontor, karantene og sterke oppfordringer om å holde seg mest mulig hjemme. Studien viser at de mest trangbodde først og fremst er store barnefamilier som også lever i lavinntekt (EU60), har opplevd permitteringer, fått redusert inntekt, bor i blokkleiligheter og rekkehus, har dårligere kvalitet på internett og færre PC-er og nettbrett, i tillegg til å være mindre mobile uten egen bil og ha mindre tilgang til og bruk av grønt- og uteområder.

I en krisesituasjon hvor offentlig transport har vært frarådd på grunn av smittefare, og hvor kollektivtilbudet har hatt redusert kapasitet, har disse familiene vært mindre mobile og mer «fanget» i hjemmene sine og til det nære nabolaget. Dette gjenspeiles i at de trangbodde i mindre grad tok barna ut på tur og for å leke, noe som også har en kulturell komponent: Tradisjonen med å gå på tur er mindre utbredt i mange minoritetsmiljøer.

Tross i at andre studier viser at minoritetsnorske familier med bakgrunn fra land utenfor Europa jevnt over ser det som mindre problematisk å bo trangere enn majoritetsnorske, og at mange i vår studie sier de klarer seg bra i hverdagen, viser undersøkelsen en tydelig opphopning av levekårsutfordringer og begrenset tilgang på materielle ressurser for dem som er trangbodde. Vi finner at hverdagslivet for dem som er trangbodde og har en rekke levekårsutfordringer, skiller seg fra øvrige hushold på en uheldig måte ved å i større grad være preget av et begrenset mulighetsrom. Begrensningene omfatter mulighetene for digitale møter og nettbruk, aktivisering og livsutfoldelse for barna, sterkere isolasjon fra naboer og bekjente og økt familiestress knyttet til trengsel og økonomiske bekymringer. Samtidig finner vi at relasjonene i det næreste familie- og vennenettverket har blitt aktivert og styrket mer hos de trangbodde familiene, og at de i større grad har aktivisert barna ved å gi dem flere oppgaver og plikter, og forsøkt å kompensere for en krevende hverdagssituasjon ved å kjøpe flere leker. I en situasjon med nedstengning og tilbaketrekning av velferdsstatens tilbud ser vi en styrking av nære familie- og vennebånd, og det kan synes som om utsatte hushold tross alt har mobilisert og håndtert den krevende situasjonen relativt godt. Vi ser det som sannsynlig at dette delvis handler om at de har mer erfaring med å håndtere vanskeligheter og i større grad opplever at de kommer relativt godt ut av den aktuelle situasjonen med koronapandemien sammenlignet med mange andre land. Det betyr ikke at det er grunn til å nedtone de betydelige utfordringene som disse familiene har stått i i denne perioden. Selv om nedstengningsperioden må betegnes som en ekstremsituasjon, hvor mange faktorer som preget livssituasjonen og hverdagslivet har blitt forsterket, er det samtidig slik at disse faktorene også legger klare begrensninger på trangbodde lavinntektsfamilier også i en normalsituasjon.

Den eksisterende litteraturen om trangboddhet viser hvordan trangboddhet i kombinasjon med ressursmangel på andre områder påvirker fysisk og psykisk helse, sosial mobilitet og familiestress. Denne studien bidrar med et mer utfyllende bilde av den samlede ressurstilstanden for mange trangbodde barnefamilier og bedre innsikt i hvordan hverdagslivet opplevdes når det gjelder sosiale relasjoner, barns muligheter for aktivitet og det digitale skillet.

Avslutningsvis vil vi se trangboddhetsproblematikken i lys av utfordringer knyttet til bredere fordelingsspørsmål og til klimakrisen. Med sitt lave boligkonsum og lave energifor-

bruk lever trangbodde familier i større grad i pakt med miljøvennlige idealer om lavt klimaavtrykk. Samtidig peker funnene om hvor problematisk trangboddhet kan være i seg selv, og særlig i kombinasjon med lav inntekt og opphopning av en rekke levekårsproblemer, på det uheldige ved å anbefale fortetting og bygging av små boliger som går ut over bo- og livskvalitet. Idealene om «compact living» kan muligens ha noe for seg for noen hushold og i avgrensede livsfaser, men graden av frivillighet og hvor permanent eller fastlåst situasjonen er, må også tas med i vurderingen. Velferdspolitiske og klimapolitiske målsetninger synes her å komme i konflikt med hverandre. Én viktig konklusjon på det som kan synes å være en samfunnsfloke, er at boligkonsumet burde være bedre fordelt mellom ulike grupper; mange hushold bor svært romslig og har et altfor høyt boligforbruk (inkludert sekundær- og fritidsboliger) både ut fra et omfordelings- og klimaperspektiv, mens mange har et ufri-villig underforbruk med uheldige velferdsmessige konsekvenser, tross at de har et lavt CO₂-avtrykk. Fordelingen av boligkonsum i befolkningen står i sterk kontrast til fordelingen av behov og klimaavtrykk.

Om artikkelen

Surveyen ble utformet, gjennomført og finansiert av REACH – forskningsmiljø for tverrfaglig forskning på barnehager og barndom i storbyen ved OsloMet – Storbyuniversitetet. Representanter fra barnehagesektoren i Bydel Søndre Nordstrand har bidratt i utformingen og utsendelsen av undersøkelsen. Takk for godt samarbeid med REACH-kolleger og for gode innspill fra fagfellene. <https://www.oslomet.no/om/lu/blu/reach>
<https://blogg.hioa.no/reach/2020/04/24/unik-innsikt-og-erfaringer-fra-familier-under-korona-situasjonen/>

Se også Brattbakk (2020).

Referanser

- Andersen, B., Brattbakk, I., & Dalseide, A.M. (2017). Tøyenliv og Vinderenliv: Likheter og ulikheter i en segregert by. I J. Ljunggren (red.), *Oslo – ulikhetenes by* (s. 189–208). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Andersen, B., Nygaard, M.O., Dalseide, A.M., Mæhle, Y.M., Breistrand, H., Ruud, M.E., & Brattbakk, I. (2018). *Fellesskapets utfordringer på Bjørnerud: Sosiokulturell stedsanalyse av Bjørnerud i Bydel Søndre Nordstrand* (AFI-rapport 04:2018). Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Barnes, M., Butt, S., & Tomaszewski, W. (2010). The Duration of Bad Housing and Living Standards of Children in Britain. *Housing studies*, 26(1), 155–176. DOI: <https://doi.org/10.1080/02673037.2010.512749>
- Bengtsson, B. (1995). *Bostaden – välfärdsstatens marknadsvara*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Bengtsson, B. (2001). Housing as a social right: Implications for welfare state theory. *Scandinavian Political Studies*, 24(4), 255–275. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-9477.00056>
- Blau, D.M., Haskell, N.L., & Haurin, D.R. (2015). *The impact of house characteristics and homeownership on child development and young adult outcomes*. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2718559>
- BMJ. (2020). *Covid-19: Deprived areas have the highest death rates in England and Wales*. DOI: <https://doi.org/10.1136/bmj.m1810> (publisert 4.5.2020).
- Bourassa, S.C., Haurin, D.R., & Hoesli, M. (2016) What affects children's outcomes: House characteristics or homeownership? *Housing Studies*, 31(4), 427–444. DOI: <https://doi.org/10.1080/02673037.2015.1094030>

- Brandtzæg, P.B., Heim, J., & Karahasanović, A. (2011). Understanding the new digital divide: A typology of Internet users in Europe. *Intern. Journal of Human-Computer Studies*, 69(3), 123–138. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.ijhcs.2010.11.004>
- Bratseth, K. (2019). *Bolig, bolig, bolig: Hvordan skaper vi bedre og tryggere utleieforhold på Grønland i Oslo?* Bydel Gamle Oslo, Boligenheten, Rapport. Hentet fra https://www.academia.edu/39324126/Bolig_Bolig_bolig_Hvordan_skaper_vi_bedre_og_tryggere_utleieforhold_p%C3%A5_Gr%C3%B8nland_i_Oslo
- Brattbakk, I. (2020). *Barnefamilier og trangboddhet under koronakrisen: Foreløpige funn 22. april 2020*. REACH-notat, OsloMet. Hentet fra <https://blogg.hioa.no/reach/files/2020/04/REACH-notat-2020-Barnefamilier-og-trangboddhet-under-koronakrisen-FOREL%C3%98PIGE-FUNN-22-april.pdf>
- Brattbakk, I., & Wessel, T. (2017). Nabolagets effekt: Hva er problematisk med geografisk ulikhet? I J. Ljunggren (red.), *Oslo – ulikhetenes by* (s. 339–358). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Brattbakk, I., & Andersen, B. (2017). *Oppvekststedets betydning for barn og unge: Nabolaget som ressurs og utfordring* (AFI-rapport 02:2017). Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Brattbakk, I., & Andersen, B. (2018). Barn og unge på Grønland og Tøyen: Trange innerom og risikable uterom. *Oslospeilet*, (2), 12–23.
- Brattbakk, I., Andersen, B., Hagen, A.L., Ruud, M.E., Ander, H.E., Breistrand, H., Skajaa, J., & Dalseide, A.M. (2017). *På sporet av det nye Grønland: Sosiokulturell stedsanalyse av Grønland i Bydel Gamle Oslo* (AFI-rapport 04:2017). Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Brattbakk, I., & Dyb, E. (2001). *Byfornyelsen i Oslo 1998 – 2000: Evaluering av de nye virkemidlene* (prosjektrapport 310). Oslo: Byggforsk.
- Brattbakk, I., Hagen, A.L., Rosten M.R., Sæter, O., Osuldsen, J., Andersen, B., Thorstensen, E., & Bratseth, K. (2015). *Hva nå, Tøyen? Sosiokulturell stedsanalyse av Tøyen i Bydel Gamle Oslo* (Rapport 8/2015). Oslo: AFI.
- Brattbakk, I. (2014). Block, neighbourhood or district? The importance of geographical scale for area effects on educational attainment. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 96(2), 109–125. DOI: <https://doi.org/10.1111/geob.12040>
- Brattbakk, I., & Wessel, T. (2013). Long-term neighbourhood effects on income, education and employment among adolescents in Oslo. *Urban Studies*, 50(2), 391–406. DOI: <https://doi.org/10.1177%2F0042098012448548>
- Brattbakk, I., Woll, K.M., Aunan, S., & Aasen, L. (2019). *Utvikling av «Boindeks» for leieboliger: Beboeropplevelse av bolig, bomiljø, kontraktsforhold og utleier*. Arbeidsforskningsinstituttet, OsloMet. AFI FoU-resultat 1/2019.
- Clapham, D. (2005). *The Meaning of Housing: A Pathways Approach*. Bristol: Policy Press.
- Clapham, D. (2010). Happiness, Well-being and Housing Policy. *Policy & Politics*, 38(2), 253–267. DOI: <https://doi.org/10.1332/030557310X488457>
- Ekstam, H. (2015). Residential Crowding in a «Distressed» and a «Gentrified» Neighbourhood: Towards an Understanding of Crowding in «Gentrified» Neighbourhoods. *Housing, Theory and Society*, 32(4), 429–449. DOI: <https://doi.org/10.1080/14036096.2015.1059355>
- Ekstam, H. (2016). *Trångboddhet: Mellan bostadsstandard och boendemoral* (doktoravhandling, Uppsala Universitet, Sociologiska institutionen, Institutet för bostads- och urbanforskning (IBF)).
- Elvegård, K., & Michelsen, H. (2015). *Trygghet for barn og unge i kommunale utleieboliger i Bergen kommune*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Engels, F. (1887). *The housing question*. London: Lawrence and Wishart.
- Evans, G.W. (2006). Child Development and the Physical Environment. *Annual Review of Psychology*, 57(1), 423–451. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.57.102904.190057>

- Evans, G.W., Gonnella, C., Marcynyszyn, L.A., Gentile, L., & Salpekar, N. (2005). The Role of Chaos in Poverty and Children's Socioemotional Adjustment. *Psychological Science*, 16(7), 560–565. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.0956-7976.2005.01575.x>
- Evans, G.W., Lepore, S.J., Shejwal, B.R., & Palsane, M.N. (1998). Chronic Residential Crowding and Children's Well-being: An Ecological Perspective. *Child Development*, 69(6), 1514–1523. DOI: <https://doi.org/10.2307/1132129>
- Evans, G.W., Lercher, P., & Kofler, W.W. (2002). Crowding and Children's Mental Health: The Role of House Type. *Journal of Environmental Psychology*, 22(3), 221–231. DOI: <https://doi.org/10.1006/jevp.2002.0256>
- Galster, C.G., & Killen, S.P. (1995). The geography of metropolitan opportunity: A reconnaissance and conceptual framework. *Journal Housing Policy Debate*, 6(1), 7–43. DOI: <https://doi.org/10.1080/10511482.1995.9521180>
- Goux, D., & Maurin, E. (2005). The Effect of Overcrowded Housing on Children's Performance at School. *Journal of Public Economics*, 89(5–6), 797–819. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2004.06.005>
- Gray, A. (2001). *Definitions of Crowding and the Effects of Crowding on Health: A Literature Review*. Ministry of Social Policy. Wellington, New Zealand. Hentet fra <https://www.msd.govt.nz/documents/about-msd-and-our-work/publications-resources/archive/2001-definitions-of-crowding.pdf>
- Grønningsæter, A.B., & Nielsen, R. A. (2011). *Bolig, helse og sosial ulikhet*. IS-1857. Oslo: Helsedirektoratet.
- Hagen, A.L., Brattbakk, I., Andersen, B., Dahlgren, K., Ascher, B., & Kolle, E. (2016). *Ung og ute: En studie av ungdom og unge voksnes bruk av uterom* (Rapport 6/2016). Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Hyggen, C., Brattbakk, I., & Borgeraas, E. (2018). *Muligheter og hindringer for barn i lavinntektsfamilier: En kunnskapsoppsummering*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA Rapport 11/2018).
- King, P. (2009). Using Theory or Making Theory: Can There be Theories of Housing? *Housing, Theory and Society*, 26(1), 41–52. DOI: <https://doi.org/10.1080/14036090802704296>
- Kommunal- og regionaldepartementet. (2013). *Byggje – bu – leve* (Meld. St. 17 (2012–2013)).
- Livingstone, S., & Helsper, E. (2007). Gradations in digital inclusion: Children, young people and the digital divide. *New Media & Society*, 9(4), 671–696. DOI: <https://doi.org/10.1177/1461444807080335>
- Magnusson Turner, L. (2011). *Barn i familjer med låga inkomster och deras boendeförhållanden*. NOVA-notat. Utredning for Boligutvalget, Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/barn-i-familjer-med-laga-inkomster-och-d/id652507/>
- Magnusson Turner, L., & Stefansen, K. (2012). *Boforhold blant barnefamilier med lav inntekt*. NOVA-notat 1/12.
- Mamelund, S.-E. (2006). A socially neutral disease? Individual social class, household wealth and mortality from Spanish influenza in two socially contrasting parishes in Kristiania 1918–19. *Social Science & Medicine*, 62(4), 923–940. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2005.06.051>
- Nielsen, R.A. (2011). *Langsiktige konsekvenser av å vokse opp i leiebolig*. Fafo-notat 2011:20
- Næss, Ø., Claussen, B., & Smith, G.D. (2007). Housing conditions in childhood and cause-specific adult mortality: The effect of sanitary conditions and economic deprivation on 55,761 men in Oslo. *Scandinavian Journal of Public Health*, 35(6), 570–576. DOI: <https://doi.org/10.1080/14034940701320846>

- Næss, Ø., Claussen, B., Thelle, D.S., & Smith, G.D. (2004). Cumulative deprivation and cause specific mortality: A census based study of life course influences over three decades. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 58(7), 599–603. DOI: <http://dx.doi.org/10.1136/jech.2003.010207>
- Odden, A. (2008). «Hva skjer med norsk friluftsliv?»: En studie av utviklingstrekk i norsk friluftsliv 1970–2004 (doktoravhandlinger ved NTNU 2008:289).
- ODPM. (2004). *The Impact of Overcrowding on Health & Education: A Review of Evidence and Literature*. Office of the Deputy Prime Minister, UK: London. Hentet fra <https://dera.ioe.ac.uk/5073/1/138631.pdf>
- Oslo kommune. (2009). *Barns oppvekstvilkår i kommunale boliger i Oslo: Rapport fra en intervjuundersøkelse av barnefamilier i fire kommunale gårder*. Oslo: Helse- og velferdsetaten.
- Oslo kommune. (2013). *Leilighetsfordelingsnormen for indre by*. Hentet fra <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/1314824-1445241352/Tjenester%20og%20tilbud/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Byggesaksveiledere%2C%20normer%20og%20skjemaer/Leilighetsfordeling%20i%20reguleringsplaner%20-%20krav%20i%20indre%20by.PDF>
- Oslo kommune. (2020). *Bydelsfakta*. Hentet fra <https://bydelsfakta.oslo.kommune.no/bydel/sondrenordstrand/levekaar/>
- Pepin, C., Muckle, G., Moisan, C., Forget-Dubois, N., & Riva, M. (2018). Household overcrowding and psychological distress among Nunavik Inuit adolescents: A longitudinal study. *International Journal of Circumpolar Health*, 77(1). DOI: <https://doi.org/10.1080/22423982.2018.1541395>
- Popoola, M. (1999). *Trångt i Herrgårdsmiljö – Rapport om trångboddhet på Herrgården*. Hentet fra https://muep.mau.se/bitstream/handle/2043/12539/popoola_tr%20ngboddhet.pdf?sequence=2
- Revolv, M.K., Sandvik, L., & With, M.L. (2018). *Bolig og boforhold – for befolkningen og utsatte grupper* (Rapporter 2018/13). Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Ruud, M.E., Andersen, B., Brattbakk, I., Breistrand, H., Nygaard, M.O., & Vestby, G.M. (2018). *Utfordringer og mulighetsrom: Oppstartsanalyse for områdeløft på Romsås og Grorud* (NIBR-rapport 2018: 4). Oslo: OsloMet.
- Schmidt, L. (2015). Bokvalitet og sosial bærekraft. I H. Hofstad, I.-L. Saglie & G.S. Hanssen (red.), *Kompakt byutvikling: Muligheter og utfordringer* (s. 161–175). Oslo: Universitetsforlaget.
- Shaw, M. (2004). Housing and Public Health. *Annual Review of Public Health*, 25, 397–418.
- Skog Hansen, I.L., & Lescher-Nuland, B.R. (2011). *Bolig og oppvekst: En studie av konsekvenser av å vokse opp under vanskelige boforhold* (Fafo-rapport 2011:16).
- Smith, S.J. (1990). Health Status and the Housing System. *Social Science & Medicine*, 31(7), 753–762. DOI: [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(90\)90170-W](https://doi.org/10.1016/0277-9536(90)90170-W)
- Solari, C.D., & Mare, R.D. (2012). Housing crowding effects on children's wellbeing. *Social Science Research*, 41(2), 464–476. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2011.09.012>
- Suárez, M., Barton, D.N., Cimburova, Z., Rusch, G.M., Gómez-Baggethun, E., & Onaindia, M. (2020). Environmental justice and outdoor recreation opportunities: A spatially explicit assessment in Oslo metropolitan area, Norway. *Environmental Science & Policy*, 108, 133–143. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2020.03.014>
- Sørvoll, J., & Aarset, M.F. (2015). *Vanskeligstilte på det norske boligmarkedet: En kunnskapsoversikt*. Oslo: NOVA. Hentet fra <http://www.hioa.no/content/download/121410/2808166/file/Vanskeligstilte%20p%C3%A5%20det%20norske%20boligmarkedet-NOVA-R13-15-ny.pdf>
- Umblijs, J., von Simson, K., & Mohn, F.A. (2019). *Boligens betydning for annen velferd: En gjennomgang av nasjonal og internasjonal forskning* (Rapport 2019:1– Institutt for samfunnsforskning).

- von Simson, K., & Umblijs, J. (2019). Vanskeligstilte på boligmarkedet – dynamikk og tilstandsavhengighet. *Tidsskrift for boligforskning*, 2(2), 84–111. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.2535-5988-2019-02-05>
- Vrålstad, S. (2014). *Vanskeligstilte på boligmarkedet: Barnefamilier særlig utsatt på boligmarkedet*. Hentet fra <http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-ogpublikasjoner/barnefamilier-sarlig-utsatt-pa-boligmarkedet>
- Vrålstad, S. (2017). Bolig og boforhold. I S. Vrålstad & K.S. Wiggen (red.), *Levekår blant innvandrere i Norge 2016* (s. 57–69) (Rapporter 2017/13). Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Yates, J. (2012). Housing subsidies. I D. Clapham, W.A.V. Clark & K. Gibb (red.), *The sage handbook of Housing Studies* (s. 397–418). London: SAGE.
- Aarland, K., & Reid, C.K. (2018). Homeownership and residential stability: Does tenure really make a difference? *International Journal of Housing Policy*, 19(2), 165–191. DOI: <https://doi.org/10.1080/19491247.2017.1397927>
- Aarland, K., & Nordvik, V. (2008). *Boligeie blant husholdninger med lave inntekter*. Oslo: NOVA.
- Aasland, Aa., & Søholt, S. (2019). Boforhold og boligtilfredshet blant innvandrere i Distrikts-Norge. *Tidsskrift for boligforskning*, 2(2), 112–130. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.2535-5988-2019-02-06>